

DOI 10.52260/2304-7216.2023.4(53).15
 ЭОЖ 330.12
 FTAMP 06.35.51

Р.А. Мурабилдаева*, PhD докторанты
 Л.А. Биендиева, э.ғ.к., профессор м.а.
 С.К. Кондыбаева, PhD, аға оқытушы
 Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
 Алматы қ., Қазақстан
 * – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)
 e-mail: riza27@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІ: ТҰЖЫРЫМДАМАЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде азық-түлік қауіпсіздігі маңызды орынды алатыны сөзсіз. Сол себепті де азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жағдайы бүгінгі таңда мемлекеттердің, халықаралық ұйымдардың басты назарға алып отырған мәселелерінің бірі болып отыр. Бұл мақалада қазіргі әлеуметтік, экономикалық, саяси, экологиялық сипаттағы жаһандық ауқымдағы өзгерістер жағдайында азық-түлік қауіпсіздігі мемлекеттің орнығуы мен егемендігінің маңызды факторы ретінде қарастырылған. Авторлар азық-түлік қауіпсіздігі тұжырымдамасының теориялық негіздеріне талдау жүргізіп шетелдік және отандық ғалымдардың осы тақырыпта келтірілген анықтамалары қарастырылып талдаған, сондай-ақ Қазақстан Республикасының қазіргі азық-түлік қауіпсіздігі жағдайына талдау жүргізілген. Азық-түлік санаттарының бағасының индексі анықтала отырып, елдегі табыс деңгейі мен тұтыну шығыстарының арасында ашақтық бар екендігі анықталды. Зерттеу тақырыбын ашу үшін зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін анықтау және мәселені зерттеу мақсатында жүйелік, статистикалық талдау және салыстырмалы зерттеу әдістері қолданылды және де ұлттық статистика агенттігінің, аналитикалық ресми сайттардың мәліметтері мен статистикалық деректері қолданылып, Қазақстан Республикасының қазіргі таңдағы заңдары мен бағдарламаларына талдау жасалған. Сонымен қатар, мақалада елдегі азық-түлік қауіпсіздігіне қол жеткізу үшін ұсыныстар да жасалды.

Кілт сөздер: азық-түлік қауіпсіздігі, ұлттық қауіпсіздік, қолжетімділік, өнімділік, азық-түлік импорты, инфляция, табыс, КРМГ, индекс, халықаралық ұйым, азық-түлік қауіпсіздігі деңгейлері.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, национальная безопасность, доступность, производительность, импорт продуктов питания, инфляция, доход, КРМГ, индекс, международная организация, уровни продовольственной безопасности.

Keywords: food security, national security, accessibility, productivity, food imports, inflation, income, KPMG, index, international organization, food security levels.

JEL classification: E 22, E 29

Кіріспе. Әлемдік кеңістіктегі қаржы дағдарысы, көршілес мемлекеттерге шетелдік санкциялардың енуі және пандемиядан кейінгі экономикалық жағдайдың нашарлауы жағдайында азық-түлік қауіпсіздігі маңызды мәселенің бірі болып отыр. Ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі – азық-түлік қауіпсіздігі халықтың өмір сүру сапасы мен ел экономикасына тікелей әсер ететіні анық. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді түрлі деңгейде: жаһандық, ұлттық, аймақтық, үй шаруашылығы мен жеке тұлғалар шеңберінде қарастыруға болады. Көптеген ғалымдардың, сарапшылардың және талдаушылардың зерттеген бағытына айналған ғаламдық мәселелер қатарынан азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі ХХ ғасырдың 70-жылдары қалыптасып, орын алды.

Ел Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың 2022 жылғы Қазақстан халқына Жолдауында «Еліміздің басты құндылығы – адам. Бұл – айқын нәрсе. Сондықтан, ұлттық байлықты тең бөлу және баршаға бірдей мүмкіндік беру – реформаның басты мақсаты. Ұлт саулығы жақсы болса ғана, қоғам орнықты дамиды» деп ұлт саулығының құндылығын айқындап көрсеткен болатын [1]. Сонымен қатар, Қазақстан тұрғындарының орташа өмір жасының ұзақтығын 80-ге жеткізу мүмкіндіктері айқындалуда. Ұлт саулығына әсер етуші факторлар қатарына жалпы экономикалық жағдай, мәдениет деңгейі, медицинаның қолжетімділігімен қоса азық-түліктің экономикалық қолжетімділігі, азық-түлік өнімдері сапасы мен оның құнарлылығы, жұғымдылығы, халықтың тамақтану мүмкіндігін де қарастырамыз және де бұл тақырып қазіргі күнде өте күрмеулі мәселелердің бірі. Ұлт саулығы физикалық, психикалық және әлеуметтік салауаттылыққа байланысты негізделген. Бұл жерде ұлт денсаулығы үшін білім, сапалы азық-түлік өнімдерімен тамақтану мен қолжетімділік, жақсы қоғамдық қарым-қатынас,

отбасылық қауіпсіздік факторларын қарастырады. Ұлттық қауіпсіздік жүйесінің кіші жүйесі - азық-түлік қауіпсіздігі күрделі жүйе болып табылады.

Ұлттық қауіпсіздіктің құрауыш компоненті шартында «азық-түлік қауіпсіздік» термині 1972-1973 жылдары болған бидай нарығындағы дағдарыстан кейін ресми түрде әлемдік тәжірибеде ең алғаш рет 1974 жылы Римде БҰҰ-ның азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымымен ұйымдастырған азық-түлік жөніндегі дүниежүзілік конференцияда қолданысқа енгізілді.

Зерттеу жұмысының мақсаты Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігінің қазіргі жағдайын талдау және бағалау.

Зерттеу жұмысында қойылған мақсатқа сәйкес келесідей міндеттер шешілді:

- «азық-түлік қауіпсіздігі» терминінің мәнін ашу;
- азық-түлік қауіпсіздігінің негізгі алғышарттарын анықтау;
- ҚР азық-түлік қауіпсіздігінің қазіргі жағдайына экономикалық талдау жүргізе отырып бағалау;

Зерттеу әдістері ретінде ғылыми абстракция, индукция және дедукция, мәліметтерді талдау мен синтездеу әдістері қолданы.

Азық-түлік қауіпсіздігінің теориялық негіздерін зерттеу кезінде көптеген шетелдік және Отандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасалды. Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігінің қазіргі жағдайын талқылау Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының мәліметтерін негізге ала отырып экономика-статистикалық талдау жүргізілді.

Әдебиеттік шолу. «Азық-түлік қауіпсіздігі» деген термин бірінші рет Қазақстан Республикасының 2001 жылғы астық туралы заңында айқындалған, ол заңнамада «азық-түлік қауіпсіздігі – тұтынудың физиологиялық нормаларын және демографиялық өсуді қанағаттандыру үшін жеткілікті болатын сапалы азық-түлік тауарларына халықтың нақты және экономикалық қол жеткізуін қамтамасыз етуге мемлекеттің қабілетті екендігін білдіретін экономиканың жай-күйі» деп айғақталған.

Азық-түлік қауіпсіздігінің жиі кездесетін анықтамаларының бірегейін американдық экономистер Д. Конвей мен Э. Барбер «азық-түлік қауіпсіздігі – бұл барлық тұрғындардың белсенді түрде салауатты өмір сүру үшін кез келген уақытта қажетті мөлшерде азық-түлікке қолжетімділігін қамтамасыз ету» деп баяндаған [3].

Р. Гумеровтың зерттеулерінде азық-түлік қауіпсіздігі – өз кезегінде ұлттық қауіпсіздіктің құрылымдық элементі бола отырып, экономикалық қауіпсіздіктің ішкі жүйесі болып табылады [4]. Бұл пікірге сай халықтың азық-түлік қауіпсіздігі ұлттық қауіпсіздікті нығайту үшін, оның тәуелсіздігін тұрақтандырудың басты компонентінің бірегейі, халықтың ұдайы өсу саясатының маңызды құрамдас бөлігі екендігі анықталды.

С.Г. Афанасьев азық-түлік қауіпсіздігін «қалыпты және төтенше жағдай кезінде елдің әрбір үй шаруашылығын экономикалық және физикалық қолжетімділікті қамтамасыз етуде мемлекеттің жауапкершілігі» деп баяндаған [5]. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету шарты ретінде мемлекеттік қолдау шаралары – мемлекеттік бағдарламалар да септігін тигізери сөзсіз.

В.И. Назаренко «азық-түлік қауіпсіздігі» түсінігін талдау кезінде «азық-түлік тәуелсіздігі (елдің азық-түлікке деген ішкі қажеттіліктерін ішкі көздерден қамтамасыз ету мүмкіндігі)», «әлеуметтік тұрақтылық (халықтың барлық әлеуметтік топтарының азық-түлікке қол жеткізу мүмкіндігі)», «демографиялық тұрақтылық (қоғамның тамақтану деңгейі және азық-түлік қауіпсіздігіне байланысты денсаулығы)»; тамақ өндіру саласы (халықтың бүкіл тіршілігін қамтамасыз етудің негізі)» секілді ішкі жүйелерді біріктіру нәтижесінде жүйелік тәсілді қолданып зерттеген [6].

Francesco Burchi, Pasquale De Muro зерттеу мақаласында азық-түлік қауіпсіздігінің болмауын білімнің, денсаулық сақтаудың және тұрғындардың әл-ауқатына байланысты басқа да негізгі мүмкіндіктердің болмауының нәтижесі болуы мүмкін деп тұжырымдаған. Осылайша азық-түлік қауіпсіздігінің саяси-экономикалық маңызын көрсеткен [7].

Carlo Cafiero, Sara Viviani, Mark Nord еңбектерінде азық-түлік қауіпсіздігінің жаһандық мониторингі үшін индикатор құруға үлес ретінде сегіз тармақтан тұратын азық-түлік қауіпсіздігі тәжірибесінің (FIES) шкаласын анықтауға арналған Rash моделіне негізделген шарттар қарастырылған. Авторлар Rash моделіне негізінде ұлттық қауіпсіздікті, ұлт денсаулығы мен әл-ауқаты деңгейін анықтауда азық-түлік қауіпсіздігінің басты орынды иеленетінін дәлелді түрде баяндаған [8].

Азық-түлік қауіпсіздігі тақырыбында зерттеу жүргізіп жүрген отандық ғалым А.Т. Тлеубердинова «Азық-түлік қауіпсіздігі – сыртқы факторлардың әсеріне қарамастан тәуелсіздікке кепілдік беретін, өз өндірісі есебінен елдің азық-түлік тауарларына қажеттілігін қанағаттандыру деңгейі» деп анықтама

берген болса [9], ал Л. А. Бимендиева мен М. Е. Күзембаев азық-түлік қауіпсіздігі деп ел азаматтарының әртүрлі және сапалы азық-түлікке деген сұранысын қанағаттандыру, қажетті сақтандыру қорларын қалыптастыру және артық азық-түлік экспортын қалыптастыру үшін АӨК-нің тұрақты жұмыс істеуіне бағытталған экономикалық, ұйымдастырушылық, технологиялық, әлеуметтік және экологиялық факторлар тұжырымдамасын түсінеді [10, 11].

Отандық және шетелдің ғалымдардың пікірлерін негізге ала отырып, азық-түлік қауіпсіздігіне авторлар «кез-келген төтенше жағдайға қарамастан халықтың азық-түлік тауарларына деген сұранысын елдің өз өндірісі есебінен қамтамасыз ету мүмкіндігі» деген анықтама тұжырымдайды.

Негізгі бөлім. Азық-түлік қауіпсіздігі жүйесі бір-бірімен байланысты экономикалық қолжетімділік, физикалық қолжетімділік, азық-түліктің сапасы мен қауіпсіздігі деген үш жүйеден тұрады. Негізгі бағдары - тұрғындарды қажетті азық-түлікпен қунарлы, сенімді, жеткілікті әрі сапалы қамтамасыз ету.

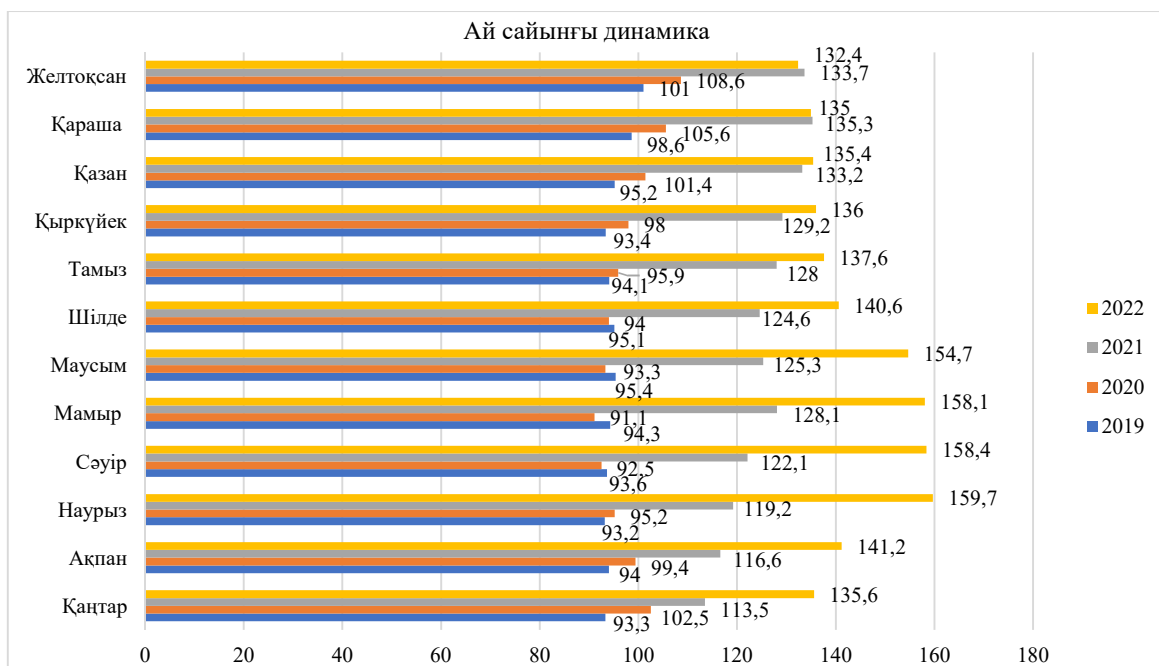
Азық-түліктің физикалық қол жетімділігі – елдің кез-келген аймағында әр сәтте және қажетті топтамада азық-түліктің болуы. Бұл көрсеткіш ел халқының тамақ өнімдерін нақты тұтыну көлемі мен оларды тұтыну стандарттары арасындағы айырмашылықпен анықталады.

Азық-түліктің экономикалық қол жетімділігі – тұрғындардың әлеуметтік деңгейі мен тұратын аймағына байланыссыз, азық-түлік тауарларын ең төменгі тұтыну сатысында қол жеткізуге шартты көлемдегі табыс деңгейі анықталады. Бірақ, экономикалық қолжетімділік деңгейінде тепе-теңдікке ие болу өте күрделі мәселе болып тұр.

Қауіпсіздік пен сапа азық-түлік қауіпсіздігінің ерекше бөлшегі. Қауіпсіздік пен сапа құрамдас бөлігін экономикалық-географиялық шартында талдай отырып, азық-түлікті тұтынудың кеңістіктік жіктелінуін, тамақтанудың калориялығын, азық-түлікті қолданудың жалпы көлеміндегі көмірсулардың деңгейін, ортаның экологиялық өзгешелігін, аумақтың ресурстық базасының өзгешелігін бағалауға қол жеткіземіз.

2007-2009 жылдары әлемде болған азық-түлік бағасының дағдарысы, одан кейінгі қаржылық дағдарыс пен жаһандық экономикалық құлдырау дүниежүзінде аштық пен азық-түліктік өнімдердің экономикалық қолжетімділігі төмендеуінің бұрын-соңды болмаған жоғары деңгейге жетуіне әкелген болатын.

Ал қазіргі ахуалға назар аудару мақсатында Forbes Kazakhstan іскерлік порталының жүргізген зерттеуіне сүйенсек, 2022 жылғы желтоқсанда ФАБИ орташа мәні 132,4 тармақты құрады, бұл қарашамен салыстырғанда 2,6 тармаққа аз. Құлау 2022 жылдың сәуір айында басталды, ол кезде индекс 158,4 тармақты құрады (наурыз айында – 159,7 тармақ). Индекстің төмендеуіне өсімдік майының әлемдік бағасының күрт төмендеуі әсер етті [13].

1-сурет. Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы (ФАО) азық-түлік бағасының индексі, ай сайынғы динамика*

* ФАО мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылған

2-сурет. Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы (ФАО) азық-түлік бағасының индексі, 2002-2022 жылдық мәлімет*
* ФАО мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылған

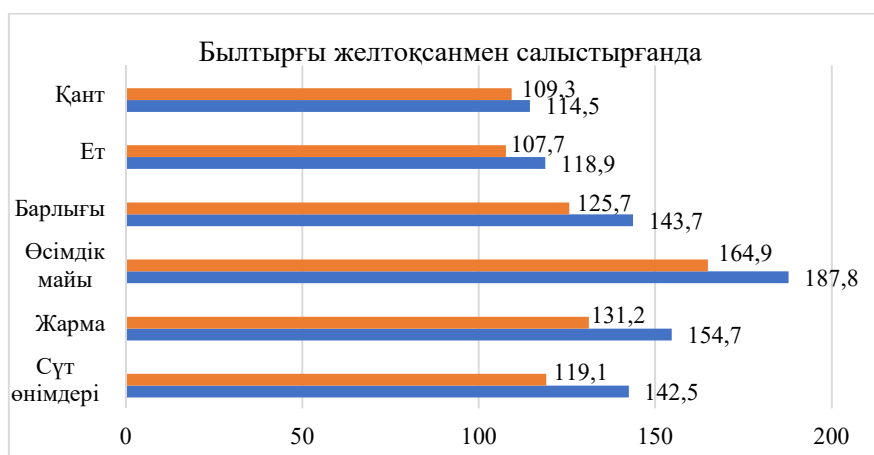
2022 жылдың желтоқсанында негізгі азық-түлік санаттарының ішіндегі ең үлкен көрсеткіш дәнді дақылдар бойынша тіркелді: 147,3 тармақ. Өсімдік майы бағасының индексі қараша айынан бастап 10,3 тармаққа, 2021 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 34,1 тармаққа төмен түсіп, 144,4 тармаққа жеткен. Сүт өнімдерінің баға индексі 139,1 тармақты құрады, бұл 2021 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 10,1 пунктке жоғары, қараша айындағы көрсеткіштен 1,5 тармаққа жоғары көрсеткіш. Қант бағасының индексі 2022 жылғы желтоқсанда 117,2 тармақты құрады, бұл қарашада айындағы көрсеткіштен 2,8 тармаққа және 2021 жылғы желтоқсаннан 0,7 тармаққа жоғары. Ет бағасының индексі 113,8 тармақты құрады, қараша айында 1,4 тармаққа төмендеді, алайда 2021 жылдың желтоқсан айына қарағанда 2,8 тармаққа жоғары.

1-кесте

Негізгі азық-түлік санаттарының баға индексі*

	2022/12	2021/12	2020/12	2019/12
Барлығы	132.4	133.7	108.6	101.0
Жарма	147.3	140.5	116.4	97.4
Өсімдік майы	144.4	178.5	131.2	101.5
Сүт өнімдері	139.1	129.0	109.2	103.5
Қант	117.2	116.4	87.1	83.0
Ет	113.8	111.0	94.8	106.6

* ФАО мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылған

3-сурет. ФАО азық-түлік бағасының индексі*
* ФАО мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылған

Global Food Security Index рейтингін қалыптастыруда қаржылық қолжетімділік, өнімнің сапасы мен қауіпсіздігі және тұрақты дамуы есепке алынады. Азық-түлік қауіпсіздігінің жаһандық индексі (GFSI) 19 желтоқсанда The Economist Impact журналының талдау орталығы жариялаған «Азық-

түлік қауіпсіздігінің жаһандық индексі (GFSI) 2022» есебінде Қазақстан Республикасы Ресей (43), Беларусь (55), Әзербайжан (66) және Өзбекстан (73) мемлекеттерін басып озып 113 елдің ішінде 32-ші орынды иеленді [12].

Петерсон Халықаралық экономика институтының аға ғылыми қызметкері және Халықаралық валюта қорының бұрынғы бас экономисі Морис Обстфельд әлемнің жаһандық азық-түлік дағдарысына жақындап келе жатқанын атап өткен. 2022 жыл қорытындысы бойынша өсімдік майларына бағаның өсуі 8,5%, етке - 15,3%, дәнді дақылдар 14,8% - ға өсті [12]. 2022 жылдың қыркүйек айында елімізде инфляция деңгейі 17,7 %-ды көрсетіп, жалпы азық түлік тауарларының бағасы 22 %-ға өскені анық. Сарапшылар инфляция деңгейі 2027 жылы 3,3%-ға дейін төмендейді деп болжайды.

Қазақстандықтардың табысын медианалық әдіспен есептеу нәтижесінде 2022 жылы Қазақстан халқының жартысында айлық табыс айына 49,6 мың теңгені құрайды. Қалалық және ауылдық жерлерде кірістердің айтарлықтай айырмашылық сақталуда. Мәселен, қалалық жерлерде табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесі 3,7 %, ауылдық жерлерде - 7,6 % құрайды [13]. Экономикалық өсудің баяулауы және инфляцияның күшеюі салдарынан жалақы деңгейінің бағаның өсуінен артта қалуы байқалады, бұл халықтың нақты табысының төмендеуіне әкеледі.

Сонымен қатар, М.З. Кажыкenniң жүргізген зерттеу жұмысында бір мүшеге шаққанда үй шаруашылықтарының нақты шығындарының орташа мәні 89,3 мың теңгені құраған және де Қазақстанда ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу әдістемесі әрбір отбасы мүшесінің ең төменгі нақты тұтыну шығыстарымен үйлеспейтіндігін дәлелдеген.

Сарапшылардың бағалауы бойынша 2021 жылы республикадағы 4,7 мың үй шаруашылығының табысы азық-түлік себетінің құнынан төмен болған. Бұл үй шаруашылықтарында тұратын азаматтардың саны 28,1 мың адамды құрады. Бұл ретте олардың көпшілігі көпбалалы отбасыларда тұрады [13].

KPMG есебіне сәйкес Ұлттық табыстың 55 %, яғни елдің байлығының тең жартысы 162 адамға тиесілі екендігі анықталды. Ел Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың 2022 жылы қаңтар оқиғасынан кейін: «Байлар мен кедейлер арасындағы алшақтық мүмкін емес деңгейге жетті...» деп атап өткен болатын [14]. Алайда, ҚР Ұлттық статистика агенттігінің есебіне сәйкес Джини коэффициенті 2020 жылы 0,291-ді көрсетіп отыр. Бұл елімізде халықтың табыс деңгейі арасында алшақтықтың төмендеуі екендігін сипаттайды. Яғни, қарама-қайшылық орын алып отыр.

Қазақстан бүгінгі таңда өзін 10 тауар тобымен толықтай қамтамасыз етеді: ұн, жарма, сүт, ет, тұз, күнбағыс майы және т.б. Аз дәрежедегі консервілерге, шұжыққа, балыққа және қантқа деген қажеттілікті мемлекет өзі жауып отыр. Салыстырмалы талдау үшін, Әзірбайжан мемлекетіне келер болсақ, бұл мемлекет өзін тек жеміс-жидекпен, көкөніспен, бақша дақылдарымен және де жұмыртқамен толық қамтамасыз етіп отыр. Ет және сүт өнімдері 86%-ға, бидай 60%-ға қамтамасыз етілген [13]. Азық-түліктің көп бөлігін импорттан әкеледі. Елдердің азық-түлікпен өзін-өзі қамтамасыз етуі үлесі 75%-дан асқан жағдайда азық-түлік қауіпсіздігіне қол жеткізілді деп санауға болады. Биылғы жылы Әзірбайжан мемлекетіне негізгі экспорттаушы мемлекеттер Қазақстан мен Ресей болды.

ҚР жаһандық сын-қатерлерге жедел әрекет етіп, 2022 жылдың наурыз айының соңында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі үш жылдық жоспар бекітілген және оның орындалуын бақылау ауыл шаруашылығы министрлігіне жүктелген. Жоспарда 2025 жылға қарай майлы дақылдардың егіс алқаптарын 3 млн-нан 3,5 млн гектарға дейін, картопты – 200 мыңнан 215 мың гектарға дейін ұлғайту жөнінде міндеттер қойылды. Бұл ретте жем-шөп дақылдарының алқаптары 3,6 млн-нан 4,2 млн гектарға дейін кеңейту жоспарға қойылған. Бұл қадамдар ірі қара мал басының 9 миллион басқа дейін, қой мен ешкі – 20 миллионға дейін, ал жылқы – 4 миллионға дейін көбейту жоспарға алған [15]. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың қажеттілігін жоққа шығара алмаймыз.

Азық-түлік қауіпсіздігі мәселесімен күресуге бағытталған проблемалар кешенін шешу үшін ұйымдастырушылық, заңнамалық, қаржылық тетіктерді көздейтін кешенді тәсіл қажет. Атап айтқанда, біз келесідей шаралар жүйесін орынды деп санаймыз:

- Ауыл шаруашылық саласына мемлекеттік қолдау көрсететін бағдарламалар санын арттыру қажет;
- Экономикалық қолжетімділікті арттыру мақсатында кәсіпкерлікті жандандыру негізінде халықтың табысын арттыру, осы мақсатта пәрменді тетіктер мен ынталандырулар қажет;
- Жастарды жұмыспен қамтуға жәрдемдесу жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларды әзірлеу;
- Әлеуметтік тәуекелдерді бейтараптандыру үшін азық-түлік себетінің бағалау әдістемесін қайта қарау қажет;

Қорытынды. Зерттеу нәтижесінде биыл бүкіл әлемде инфляцияның өсуі байқалды. Негізгі себептері постковид кезеңіндегі мемлекеттердің экономикалық әлсіреуі, геосаяси дағдарысқа байланысты өндірістік және логистикалық тізбектердің бұзылуы, сондай-ақ бүкіл әлем бойынша азық-түлік бағасының өсуі болды. Инфляцияның ең жоғары өсуі Молдовада (34,62%), ал ең төмені Тәжікстанда (5,7%) тіркелді. Болып жатқан оқиғалар аясында азық-түлік қауіпсіздігін нығайту, атап айтқанда, өз азық-түлік өнімдерін өндіруді ұлғайту және оларды ішкі нарықтармен қанықтыру басты міндетке алынды.

Азық-түлік қауіпсіздігін объективті бағалау үшін тамақ өнімдерінің құрамы мен санын ғана емес, республика өңірлерінің саралануын ескере отырып, оларға баға деңгейін де мұқият талдау қажет. Сонымен қатар, қалалық және ауылдық жерлерде бұл көрсеткіш арасындағы айтарлықтай айырмашылық бар.

Осы шараларды іске асыру азық-түлік қауіпсіздігі проблемаларын кешенді шешуге жәрдемдеседі және де әлеуметтік тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді, өйткені жұмыссыздық пен азық-түлік тауарларына қолжетімділіктің болмауы қылмыстың өсуі және әлеуметтік қақтығыстардың шиеленісуі түрінде теріс салдарға әкелуі мүмкін.

ФАО мәліметтері бойынша, бүгінгі таңда Қазақстан Австралиямен, сондай-ақ Еуропа мен Солтүстік Америка елдерімен тең дәрежеде азық-түлікпен қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттердің үшінші қолайлы тобына жатады екен. Алайда, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету шараларын нығайту қажеттігін жоққа шығара алмаймыз.

Қысқаша айтқанда елдің егемендігін, экологиялық қауіпсіздікті және әлеуметтік теңсіздікті сақтау үшін азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету маңызды орынға ие.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. ҚР Президенті Қ.К.Тоқаевтың 2022 жылғы Қазақстан халқына Жолдауы [Электронды ресурсы]. – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416>.
2. Бородастов М.А., Степанова Е.В. Проблемы обеспечения продовольственной безопасности России в условиях экономических санкций // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 746-750.
3. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. – London. – 1990. – 60 p.
4. Гумеров Р. Продовольственная безопасность страны: к развитию правовых основ и экономических механизмов обеспечения // Российский экономический журнал. – 2006. – №11-12. – С. 47-48.
5. Афанасьев С.Г. Продовольственная безопасность России: теория, методология, практика: дис. ... д-ра экон. наук. – М. – 2005. – С. 253-256.
6. Назаренко В.И. Продовольственная безопасность (в мире и в России). – М.: Памятники исторической мысли, 2011. – 286 с.
7. Francesco Burchi, Pasquale De Muro. From food availability to nutritional capabilities: Advancing food security analysis [Electronic resource] // Food Policy. – 2016. – Vol.60. – P. 16-19. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2015.03.008>.
8. Carlo Cafiero, Sara Viviani, Mark Nord. Food security measurement in a global context: The food insecurity experience scale. Measurement [Electronic resource]. – 2018. – Vol. 116. – P. 146-152. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.measurement.2017.10.065>.
9. Тлеубердинова А.Т., Салибекова П.К. Азық-түлік қауіпсіздігінің тұжырымдамалық негіздері [Электронный ресурс] // Вестник Университета «Тұран». – Алматы. – 2020. – №1 (85). – URL: <https://vestnik.turan-edu.kz/jour/issue/view/33>.
10. Бимендиева Л.А. Продовольственная безопасность: проблемы и пути ее решения // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2002. – №1. – С. 14.
11. Күзембаев М.Е. Как обеспечить продовольственную безопасность? // Экономика Казахстана. – 1997. – №11-12. – С. 49-54.
12. Рейтинг Global Food Security Index [Электронный ресурс]. – URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries>.
13. ҚР Ұлттық статистика агенттігі [Электронды ресурсы]. – URL: <https://new.stat.gov.kz/>.

14. Обращение Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева [Электронный ресурс] // Сетевое издание «Zakon.kz». – 2022. – URL: www.zakon.kz.

15. Казахстан улучшил позиции в мировом рейтинге по продовольственной безопасности [Электронный ресурс]. – URL: <https://kapital.kz/economic/111391/kazakhstan-uluchshil-pozitsii-v-mirovom-reytinge-po-prodovol-stvennoy-bezopasnosti.html>.

REFERENCES

1. KR Prezidenti K.K.Tokaevtyñ 2022 zhylygy Kazakhstan halqyna Zholdaıy [Message of the President of the Republic of Kazakhstan K.K. Tokayev to the people of Kazakhstan 2022] [Elektronnyy resurs]. – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyñ-kazakstan-halkyna-zholdaıy-181416> [in Kazakh].

2. Borodastov M.A., Stepanova E.V. Problemy obespecheniya prodovol'stvennoj bezopasnosti Rossii v usloviyah jekonomicheskikh sankcij [Problems of ensuring Russia's food security in the context of economic sanctions] // Nauchno-metodicheskij jelektronnyj zhurnal «Koncept». – 2016. – T. 11. – S. 746-750 [in Russian].

3. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. – London. – 1990. – 60 p.

4. Gumerov R. Prodovol'stvennaja bezopasnost' strany: k razvitiju pravovyh osnov i jekonomicheskikh mehanizmov obespecheniya [Food security of the country: towards the development of legal foundations and economic mechanisms to ensure] // Rossijskij jekonomicheskij zhurnal. – 2006. – №11-12. – S. 47-48 [in Russian].

5. Afanas'ev S. G. Prodovol'stvennaja bezopasnost' Rossii: teorija, metodologija, praktika : dis. ... d-ra jekon. nauk. [Food security of Russia: theory, methodology, practice : dis. ... doctor of economics. sciences]. – M. – 2005. – S. 253-256 [in Russian].

6. Nazarenko V.I. Prodovol'stvennaja bezopasnost' (v mire i v Rossii) [Food security (in the world and in Russia)]. – M.: Pamjatniki istoricheskoy mysli. – 2011. – S. 243-250 [in Russian].

7. Francesco Burchi, Pasquale De Muro. From food availability to nutritional capabilities: Advancing food security analysis [Electronic resource] // Food Policy. – 2016. – Vol.60. – P. 16-19. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2015.03.008>.

8. Carlo Cafiero, Sara Viviani, Mark Nord. Food security measurement in a global context: The food insecurity experience scale. Measurement [Electronic resource]. – 2018. – Vol. 116. – P. 146-152. – URL: <https://doi.org/10.1016/j.measurement.2017.10.065>.

9. Tleuberdinova A.T., Salibekova P.K. Azyk-tulıq qauipsızdiginin tuıyrymdamalyq negızderi [Conceptual foundations of food security] [Elektronnyy resurs] // Vestnik Universiteta «Turan». – Almaty. – 2020. – №1 (85). – URL: <https://vestnik.turan-edu.kz/jour/issue/view/33> [in Kazakh].

10. Bimendieva L.A. Prodovol'stvennaja bezopasnost': problemy i puti ee reshenija [Food security: problems and solutions] // Vestnik KazNU. Serija jekonomicheskaja. – 2002. – №1. – C. 14 [in Russian].

11. Kuzembaev M.E. Kak obespechit' prodovol'stvennuju bezopasnost'? [How to ensure food security?] // Jekonomika Kazahstana. – 1997. – №11-12. – C. 49-54 [in Russian].

12. Rejting Global Food Security Index [Global Food Security Index Rating] [Elektronnyy resurs]. – URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/explore-countries> [in Russian].

13. KR Ulıtyq statistika agenttigi [National Statistical Agency of the Republic of Kazakhstan] [Elektronnyy resurs]. – URL: <https://new.stat.gov.kz/> [in Kazakh].

14. Obrashhenie Prezidenta Respubliki Kazahstan Kasym-Zhomarta Tokaeva [Address of the President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev] [Elektronnyy resurs] // Setevoe izdanie «Zakon.kz». – 2022. – URL: www.zakon.kz [in Russian].

15. Kazahstan uluchshil pozitsii v mirovom rejtinge po prodovol'stvennoj Bezopasnosti [Kazakhstan has improved its position in the world food security ranking] [Elektronnyy resurs]. – URL: <https://kapital.kz/economic/111391/kazakhstan-uluchshil-pozitsii-v-mirovom-reytinge-po-prodovol-stvennoy-bezopasnosti.html> [in Russian].

Мурабилдаева Р.А., Бимендиева Л.А., Кондыбаева С.К.

**ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАЗАХСТАНА:
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ**

Аннотация

Продовольственная безопасность, несомненно, занимает важное место в обеспечении национальной безопасности государства. Поэтому вопрос обеспечения продовольственной безопасности на сегодняшний день является одним из приоритетных вопросов государств, международных организаций. В данной статье рассматривается продовольственная безопасность как важнейшее условие становления и независимости государства в условиях изменений глобального масштаба современного социального, экономического, политического, экологического характера. Авторами проведен анализ теоретических основ концепции продовольственной безопасности, рассмотрены определения зарубежных и отечественных ученых по данной проблеме, а также проведен анализ состояния продовольственной безопасности Республики Казахстан. Определяя индекс цен на продовольственные категории, установлено, что существует разрыв между уровнем доходов в стране и расходами на потребление. Для раскрытия темы исследования применены методы системного, статистического анализа и сравнительного исследования с целью выявления теоретико-методологических основ исследования и изучения проблемы, а также использованы данные и статистические данные Национального статистического агентства, аналитических официальных сайтов, проведен анализ действующих законов и программ Республики Казахстан. Кроме того, в статье были сделаны предложения по достижению продовольственной безопасности в стране.

Murabildayeva R., Bimendiyeva L., Kondybayeva S.

**FOOD SECURITY OF KAZAKHSTAN:
CONCEPTUAL APPROACHES AND CURRENT STATE**

Annotation

Food security undoubtedly occupies an important place in ensuring the national security of the State. Therefore, the issue of ensuring food security today is one of the priority issues of states and international organizations. In this article, food security is considered as the most important condition for the formation and independence of the state in the context of global changes of a modern social, economic, political, environmental nature. The authors analyzed the theoretical foundations of the concept of food security, considered the definitions of foreign and domestic scientists on this problem, and also analyzed the state of food security of the Republic of Kazakhstan. Determining the price index for food categories, it was found that there is a gap between the level of income in the country and consumption expenditures. To reveal the research topic, methods of systematic, statistical analysis and comparative research were applied in order to identify the theoretical and methodological foundations of research and study of the problem, as well as data and statistics from the National Statistical Agency, analytical official websites were used, an analysis of current laws and programs of the Republic of Kazakhstan was carried out. In addition, the article made proposals for achieving food security in the country.

